ARBEIDSLIV
I NORDEN

Portrett
Elisabeth Nørgaard: AFI-direktør på jakt etter forskning med gjennomslag

Leder
Gröna mål i en grå värld

Nyhet
Islands fiskerinæring risikerer null loddefangst for andre året på rad

Nyhet
Kan vi be om din hjelp? Delta i spørreundersøkelse!

26. November 2024

Tema: Den gröna omställningen och kompetensbehovet

Nyhetsbrev fra Arbeidsliv i Norden 11/2024

Finansiert av Nordisk ministerråd

ARBEIDSLIV I NORDEN
Arbeidsforskningsinstituttet
OsloMet - storbyuniversitetet
Postboks 4 St. Olavs plass, 0130 Oslo

UTGIVER
Arbeidsforskningsinstituttet
På oppdrag fra Nordisk ministerråd
Nordisk ministerråd er ikke ansvarlig for innholdet i artiklene

ANSVARLIG REDAKTØR
Björn Lindahl

EMAIL
ainredaksjon@gmail.com

WEB
www.arbeidslivinorden.org

Nyhetsbrevet utgis i en e-postutgave, som kan bestilles gratis fra www.arbeidslivinorden.org

ISSN 0809-9456 tildelt: Arbeidsliv i Norden (online)

REDAKTØR-ANSVAR

Innhold

Gröna mål i en grå värld 3

Åland vill satsa på vindkraft - men är den orörda horisonten mer värd? 5

På Slåkkefabrikken får brannslukkerne nytt liv..... 8

Kan vi be om din hjelp? Delta i spørreundersøkelse! 12

Større investeringer må til hvis nordiske batterier skal gi grønt skifte..... 13

Fem år kvar innan målet om att bli världens mest gröna region ska ha nåtts 17

Islands fiskerinæring risikerer null loddefangst for andre året på rad 20

Transpersoner utsatta på arbetsmarknaden..... 23

Klimakteriesatsning sparar miljoner i minskad sjukfrånvaro åt svensk kommun 26

Spesialutgave: AFI 60 år.....30

Elisabeth Nørgaard: AFI-direktør på jakt etter forskning med gjennomslag 31

Gröna mål i en grå värld

Det är få organisationer som har så ambitiösa mål som det Nordiska ministerrådet. I en tid då en viss resignation breder ut sig för om den gröna omställningen kommer att kunna genomföras, håller ministerrådet fortfarande fanan högt.

LEDER
25.11.2024
AV BJÖRN LINDAHL, CHEFREDAKTÖR

Årets klimatmöte i Baku i Azerbajdzjan har avslutats, med ett resultat som beskrivs som en besvikelse av miljöorganisationer och som en framgång av de rikaste länderna. Ett av de mål som Ministerrådet har satt för det nordiska miljösamarbetet för de kommande fem åren är att ”Norden ska visa att det går att leva inom planetens gränser och samtidigt ha ett högt välstånd”.

Allt för ofta är det motsatsen som gäller: Det är bara de rikaste länderna som har råd att tänka på miljön. Bilderna från indiska städer där luftföroreningen är så stor att det enligt indiska läkare motsvarar 25 cigaretter per dag visar hur dyrt det är att vara fattig.

I vårt tema om miljö och kompetens försöker vi hitta några exempel på att det inte behöver vara så svårt att göra något för miljön. Det norska företaget Miljø Norge har byggt «Slåkkefabrikken» utanför Drammen, där de recirkulerar använda brandsläckningsapparater.

Varje år kastas miljoner brandsläckare. Varje apparat som återanvänds innebär ett minskat utsläpp på 38 kilo CO_2 och att fyra kilo stål kan användas till andra föremål.

På Åland, som har stora havsområden i Östersjön, planeras det för vindkraft som vida kommer att övergå ögruppens egna energibehov. Samtidigt ställer sig invånarna frågan: Hur mycket är den obrutna kustlinjen värd?

I Sverige har det som skulle bli Europas största batterifabrik, Northvolt i Skellefteå, gått konkurs. Är det bara på grund av konkurrens från Kina, eller led Northvolt av ett slags hybris, där de försökte sig på att samtidigt utveckla ny teknik?

Utanför Arendal startade företaget Morrow produktionen av batterier i augusti i år.

- Produktion av batterier är svårt. Det betyder att vi inte ska gapa över för mycket. Vi har valt en känd produktionsteknologi som vi vet fungerar, säger vd Lars Christian Bacher.

För Norge har trots allt två stora fördelar: Riklig tillgång på ren energi och en av Europas största bilpark av elbilar. Ska elektrifieringen av transporterna lyckas behövs det ett kretslopp där begagnade batterier återanvänds.

När ministerrådet ser på vilka gröna utmaningar Norden har är ett av de områden där utvecklingen går mest åt fel håll antalet fåglar i jordbrukslandskapet.

I ett index där antalet fåglar i jordbrukslandskap var 100 år 2000, var index på 61,8 2022. En viss återhämtning skedde 2023, då index ökade till 66,8.

På det Natur- och Biovetenskapliga fakultetet på Københavns Universitet – SCIENCE – finns utbildningen Agriculture – Production and Environment, som hittills har lockat flest kvinnor från storstäderna. Två av dem är Andrea Topsøe Sloth og Maia Vial, som när de är färdiga med utbildningen vill arbeta som konsulenter för lantbrukare och hjälpa dem med en hållbar produktion av hälsosammare livsmedel.

- Jag har alltid haft en miljökämpe inom mig, och livsmedelsproduktionen är oerhört viktig för den gröna omställningen, säger Maia Vial.

På Island är fortfarande fisket viktigt, även om turismen betyder mer för bnp. I år stoppas för andra året på rad fisket av lodda, en fiskart som kan beskrivs som en ryggrad i det marina ekosystemet i norra Atlanten, eftersom den också utgör föda för torsken. När havstemperaturerna ökar flyttar också fiskebestånden sig.

Vi ser i detta nummer också på arbetsmiljön för två grupper som hittills inte uppmärksammats: Kvinnor som nått klimakteriet och transpersoner. I bägge fall handlar det om hormoner.

- Klimakteriebesvär har länge varit något privat, men när det går ut över arbetsförmågan är det inte längre ett privat problem utan ett samhällsproblem, säger Stine Mathieu, vägledare i naturlig hormonterapi.

Om en person genomgår könsbekräftande vård är det viktigt att veta att det är en process som pågår i flera års tid. När någon byter namn måste det finnas rutiner och gå snabbt att ändra mejladress och andra administrativa funktioner, var några av råden som gavs på konferens om transpersoner och arbetslivet, som organiserats som en del av det svenska ordförandeskapet i Ministerrådet.

Arbeidsliv i Norden ges ut av Arbeidsforskningsinstituttet i Norge, som i år fyller 60 år. Vi har därför gjort ett specialtema om institutets forskning och intervjuat direktören Elisabeth Nørgaard, som är på jakt efter forskning med genomslagskraft.

Under 24 av de 60 åren har AFI gett ut Arbeidsliv i Norden och den engelska utgåvan Nordic Labour Journal, på uppdrag av Nordiska ministerrådet. Men tidskrifterna har en längre historia. Den första versionen som gavs ut redan 1980 var et informationsblad som kallades för NAUT-information, där akronymen skulle uttydas Nordiska arbetsmarknadsutskottet. 1987 döptes tidskriften om till Nordisk arbetsmarknad. När AFI vann uppdraget blev titeln Arbeidsliv i Norden.

Själv har jag medarbetat i tidskriften sedan år 2000 och varit chefredaktör sedan 1 juli 2019. Det här blir den sista ledaren jag skriver, eftersom jag går i pension 1 januari 2025.

Men jag har fullt förtroendeför att min efterträdare Line Scheistrøen för tidskrifterna vidare och att de kommer att fortsätta vara en nordisk blick på arbetsmarknaderna, arbetsmiljön och arbetsrätten i Norden.

Tack till alla jag samarbetat med under de här åren!

Åland vill satsa på vindkraft - men är den orörda horisonten mer värd?

- Åland måste vara en aktiv aktör i klimat- och hållbarhetsarbetet och för oss är vinden en naturlig resurs att satsa på. Vi har faktiskt inte så mycket annat. Det säger Camilla Gunell, infrastruktur- och klimatminister i Ålands landskapsregering som vill satsa havsbaserad vindkraft i stor skala på åländskt vatten

TEMA
25.11.2024
TEXT: HELENA FORSGÅRD, FOTO: KJELL SÖDERLUND

”Etableringen av havsbaserad vindkraft på åländska vattenområden är en framtidssatsning och början på en industri som kan innebära positiva effekter för klimatet, ekonomin för landskap och kommuner, sysselsättningen och utvecklingen av åländskt näringsliv”, heter det i programmet som sittande landskapsregering enades om vid sitt tillträde i december i fjol.
I regeringen sitter representanter för tre partier – Liberalerna, Åländsk center och Ålands socialdemokrater.

Socialdemokraten Camilla Gunell är infrastruktur- och klimatminister och frågan ligger i första hand på hennes bord.

Havsbaserad vindkraft betyder satsningar i miljardklassen och om något projekt förverkligas betyder det jackpot för berörda kommuner i form av skatteintäkter för kraftverk. Men i dagsläget kan vi inte ange något exakt belopp i euro och cent, säger Camilla Gunell, infrastrukturminister i Ålands landskapsregering. Foto: Ålands landskapsregering

- Vi måste minska vårt beroende av fossila bränslen med tanke på klimatet och jag ser inte att vi har bättre alternativ än vindkraft. I nuläget är havsområdet norr om Åland, det så kallade Norrhavet, aktuellt och där är vattendjupet mellan 10 och 80 meter. Vi har även tittat på områden söder om Åland, där förutsättningarna möjligen är ännu bättre, men där har Finlands försvarsmakt sagt stopp, säger hon.

Komplex fråga

Landskapsregeringens projekt Sunnanvind – ett par personer är anställda och fler är på kommande – är i full gång med att ta fram underlag som krävs för en framtida etablering. Samarbeten med bland annat universitet och ett flertal konsultföretag med olika expertområden har etablerats.

- Det finns hur många frågetecken som helst att räta ut från inverkan på miljön till möjligheterna för avsättningen av energin och de förväntade ekonomiska konsekvenserna för både landskapet och kommunerna. En avgörande punkt för Åland är att det finns en inmatningspunkt för energin på den fastländska sidan, säger Camilla Gunell.

Även om landskapet Åland äger vattnen har kommunerna planeringsrätten och fem av Ålands hela 16 kommuner är berörda.

- Vi har har en kontinuerlig dialog med dem. Vi vill inte köra över någon, säger Camilla Gunell.

Vindparken i Båtskärsarkipelagen söder om Mariehamn uppfördes i början av 2000-talet och är en lilleputt jämfört med dagens storskaliga planer på havsbaserad vindkraft. På öarna står sex vindkraftverk och de är 65 meter höga - de vindkraftverk som planeras är som högst 420 meter.

På Åland finns i dag närmare 30 landbaserade vindkraftverk av olika årgångar och storlekar och enligt en undersökning från 2022 gjord av ÅSUB, Ålands statistik- och utredningsbyrå, är drygt 60 procent av ålänningarna positiva till mer vindkraft.

En rundringning till politiker, som sitter på kommunala förtroendeposter i de berörda kommunerna, visar dock att tongångarna bland dem är mer avvaktande, för att inte säga negativa. Geta på Norra Åland marknadsför sig som ”granne med Norrhavet” och Frida Sjöroos, kommunens fullmäktigeordförande, säger att den planerade satsningen känns väldigt stor för lilla Åland.

- Många i vår kommun värnar om den unika orörda horisonten mot norr och miljön överlag. Enligt min uppfattning är majoriteten av både invånarna och de fritidsboende mot planerna, säger hon.

Frida Sjöroos, fullmäktigeordförande i kommunen Geta.

Osäkra miljoner

Liknande argument förs fram från övriga förtroendevalda, bland dem Thommy Fagerholm, fullmäktigeordförande i Saltvik.

- Projektet är enormt stort och den ekonomiska osäkerheten likaså. Från första stund har kommunerna utlovats miljonbelopp i skatteintäkter, men det har enbart varit ett tyckande och ett antagande, säger han.

Många åländska kommuner är små och har det tufft ekonomiskt. Sett är den synpunkten vore nya intäkter välkomna.

- Visst, men till vilket pris? Ska vi offra Ålands orörda natur? Vi måste få säkra faktaunderlag innan vi kan säga ja eller nej, säger han.

Både Saltvik och Brändö, en annan av de berörda kommunerna, har lyft frågan om skatt för kraftverk på sina agendor och enligt förslaget ska kommunerna gå in för 3,1 procent.

- Vi har inte haft en sådan skatt tidigare men vill redan nu markera att vi går in för det högsta tillåtna beloppet, säger Thommy Fagerholm.

”Not in my backyard”

Minister Camilla Gunell säger att protester hör till i en demokratisk process.

- Så länge det inte framkommer fakta som tydligt säger att riskerna överväger nyttan så kör vi på. De som är emot verkar mest fundersamma över det visuella; att det blir fult med vindkraftverk som syns i horisonten. Men vad som är fult och inte fult ligger hos betraktaren. Det finns ett pris med alla satsningar, men det är oerhört tråkigt om not-in my backyard-åsikter får styra utvecklingen, säger hon.

Anders Wiklund vid OX2:s Ålandskontor visar ett område norr om Åland som definierats som lämpligt för havsbaserad vindkraft. Enligt bolaget kan en vindpark här bestå av som mest 340 turbiner med en maxhöjd på 420 meter.

Två vindkraftsaktörer har etablerat sig med kontor på Åland – OX2 som grundades i Sverige 2004 med fokus på förnyelsebar energi och Ilmatar, grundat i Finland 2011. Från Ilmatars kontor på Åland styrs företagets satsning på havsbaserad vindkraft, oavsett var den planeras.
De båda konkurrerande företagen har ägnat de senaste åren åt ett intensivt insamlande av data för bland annat miljöanalyser och affärsberäkningar för en eventuell storsatsning i Norrhavet och deras besked i dagsläget kan sammanfattas så här:

- Om villkoren är intressanta när områdena bjuds ut är vi med som budgivare.
Därmed inte sagt att de blir de enda budgivarna. Det finns en rad andra aktörer som kan tänkas vilja var med i leken.

Anders Wiklund är ö-ambassadör för OX2. Om företaget skulle vinna budgivningen räknar han med att byggnationen kan inledas tidigast 2027 eftersom det krävs ytterligare omfattande undersökningar och analyser.

- Vi har varit på flera kommunrundor, mött invånare, presenterat data och svarat på frågor. Dialogen har varit bra och vi hoppas att den allmänna opinionen landar i huvudfrågan – hur stort projekt kan Åland acceptera?, säger han.

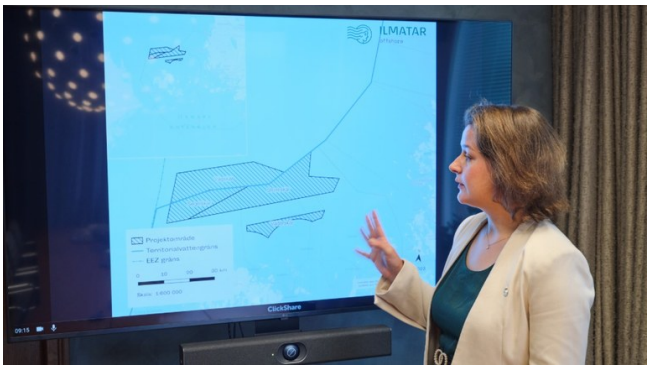

- Jag möter motstånd på fältet men jag får också otroligt stort stöd av både politiker och företagsledare, säger Anna Häger, regionchef för företaget Ilmatar Offshore som planerar och bygger storskaliga vindkraftsparker i bland annat Finlands och Ålands territorialvatten.

Anna Häger, regionchef på Ilmatar, tror tveklöst på att det blir havsbaserad vindkraft på åländskt vatten i framtiden.

- Vi måste våga ta risker och visa på handlingskraft. Vår framtida energiförsörjning är den största frågan vi tampas med just nu. Det är okej att tvivla men det är inte okej att skjuta upp svåra beslut och hoppas på att någon annan löser problemen. Det finns motstånd mot havsbaserad vindkraft i stor skala, men det finns inte heller någon annan lösning som absolut alla gillar. Som jag ser det är nyttan med vindkraft betydligt större för många än vad skadan är, säger hon.

På Slåkkefabrikken får brannslukkerne nytt liv

Hvert år kastes millioner av brannslukkere som kunne vært gjenbrukt. På «Slåkkefabrikken» gis utdaterte brannslukkere nytt liv. Sirkulær økonomi er et av flere verktøyer for å nå klimamålene. De nordiske landene henger etter Europa i omstillingen.

TEMA
25.11.2024
TEKST OG FOTO: LINE SCHEISTRØEN

Den er så god som en ny, konstaterer Petter Mathisen om brannslukkeren som er gitt nytt liv på «Slåkkefabrikken" hos Miljø Norge i Lier.

For det er faktisk slik at brannslukkeren som du har hatt stående hjemme i mange år og som kanskje er moden for utskiftning, ikke må kastes. Den kan faktisk ombrukes. Og ikke bare deler av den, nei faktisk hele brannslukkeren.

Fortsatt må noe arbeid gjøres manuelt. Planen er at produksjonslinjen skal helautomatiseres.

Til «Slåkkefabrikken» kommer det nå brukte brannslukkere fra hele Norge og noen fra Sverige. Her blir de tømt og demontert, inspisert og renset, før de igjen gjøres klar til tjeneste, og «Slåkke» pakkes og sendes ut i butikker.

Produksjonslinjen på Slåkkefabrikken er den første i sitt slag. Petter Mathisen tegnet faktisk det første utkastet.
Det meste av jobben er automatisert. Kun noen få operasjoner gjøres av menneskehender.
Produksjonslinja kostet 70 millioner kroner. Innovasjon Norge ga prosjektet million-støtte, men den største investeringen er gjort av eiere av Miljø Norge, – selskapet Mathisen og hans bror etablerte i 2021, for å utvikle forretningsideer innen sirkulære økonomi.

Miljøvennlig brannslukker
Men fungerer den ombrukte brannslukkeren like bra som en ny som (i all hovedsak) er produsert i Kina og fraktet til Norge?
- Absolutt! Den er like effektiv og har like god slukkeeffekt, omtrent samme pris og den er langt bedre for miljøet, sier Mathisen.

Petter Mathisen har tro på å synliggjøre hva det er vi sparer miljøet for når vi gjenbruker brannslukkere.

Og la oss ta tallene med en gang: En ombrukt brannslukker gir en besparelse på 38kg CO2 og uttak av nye fire kilo jomfruelig stål.

Nå tenker du at det kanskje ikke er så mye? Vel, se for deg at bare i Norge er det mellom 5 og 8 millioner brannslukkere. Årlig må omtrent en million av disse skiftes ut. Alle kan ikke gjenbrukes. Men si at omkring halvparten kan brukes igjen, så vil det i så fall spare miljøet for ganske så store mengder CO2.

Begynte hos bestemor
Historien om Miljø Norge og «Slåkke» begynner egentlig for over 20 år siden, i kjelleren til bestemoren til Petter og broren Geir. Her etablerte nemlig brødreparet sitt første selskap, Norsk Brannvern. I verkstedet, altså fortsatt i kjelleren til bestemoren, satte gutta og fylte brannslukkere, før de så gikk fra dør til dør i Drammen og Lier og solgte produktet.

Etter hvert ble brannslukkere kjøpt fra Kina og videresolgt i Norge. Selskapet vokste, i antall ansatte og inntjening.

Brannslukkere kommer i forskjellige former og farger. Her er gamle og nye samlet i skjønn forening.

Brødrene Mathisen solgte Norsk Brannvern til et svensk selskap. Igjen satt de med en god slump penger.

Har vært for dyrt
I løpet av sine år i brannvern hadde de lagt merke til det enorme antallet brannslukningsapparater som ble kastet. De måtte da kunne brukes igjen, mente brødrene og satte i gang nok en gründervirksomhet: Miljø Norge og Slåkke.

Selskapet ble etablert i 2021. I dag har de 22 ansatte.

De fleste apparater har frem til i dag bare blitt kastet.
- Det som skjer da er stort sett at pulveret havner på deponi (lagres i en stor haug), plasten brennes og stålet hakkes opp og puttes inn i armeringsjern eller tilsvarende, forteller Mathisen.
Ombruk har ikke vært lønnsomt.
- Det koster penger for brannvernaktører og næringsliv og levere inn gamle apparater med trykk. Derfor er det litt for mange som tømmer apparatene før de leveres inn, slik at de får penger for stålet. En elendig løsning for miljøet, men "money talks", sier han videre.

Automatisert prosess
Med produksjonslinjen på Slåkkefabrikken er ombruk blitt lønnsomt.
- Kvaliteten på en automatisk linje blir også langt bedre enn når vi fylte manuelt. Nå har vi godkjenning fra Statsforvalter for å jobbe med farlig avfall, vi er iso-sertifisert og har gode kvalitetsrutiner. Når det også kommer ut mer enn et apparater fra vårt produksjonsbånd hvert 50. sekund, så kan også sirkulærøkonomien bli god økonomi. Skalering er nøkkelen i sirkulærøkonomi, sier Mathisen.

Brannslukkere tømmes og fylles automatisk.

Det er apparater de ikke kan gjenbruke, på grunn av blant annet rust og skader.
- Da må vi sørge for at pulveret, plasten og gummi blir benyttet til annet. Det har vi planer om, og ved å ha stor skala blir det også lønnsomt å lage nye produkter av disse råvarene, sier Mathisen.

Må ha mange brukte apparater
Brannslukningsapparatet Slåkke og Miljø Norge er blitt godt tatt imot av markedet.
De har innledet et tett samarbeid med de store gjenvinningsaktørene, som Stena, RagnSells, Franzefoss og Norsk Gjenvinning. De er samarbeidspartnere.

Miljø Norge er blitt et slags nasjonalt senter for mottak av brannslukningsapparater.
Og det er bra for Miljø Norge, for de er avhengig av volum.
- For at sirkulær økonomi skal bli lønnsomt må vi har volum. Det igjen fordrer samarbeid i bransjen, sier Petter Mathisen.

Klare for verden
De er blitt sammenlignet med Tomra, altså selskapet som står for panteordningen av flasker. Og det synes Mathisen på et vis er greit. Det må være lov å tenke stort, mener han.
- Det er brannslukningsapparater over hele verden. Vi kan starte opp hvor som helst, omtrent når som helst. Det er store muligheter internasjonalt, ifølge ham.

Her starter en gammel brannslukker veien for å bli ny. Josef Adhanom jobber på produksjonslinjen.

Miljø Norge kan lage en produksjonslinje for alle slags brannslukkere, om de er fra Norge eller eksempelvis et annet europeisk land.

Enn så lenge er Miljø Norge etablert i Sverige, i tillegg til Norge. Mathisen er litt utålmodig etter å komme i gang.
- Vi er tatt godt i mot i Sverige, men det tar litt tid å komme ordentlig i gang, forteller han.
Mathisen mener at aktører i markedet må søke samarbeid, om det er internt i Norge eller over landegrenser.
- Jeg er overbevist om at vi må samarbeide i Norden om sirkulær økonomi. Norden utgjør et lite marked med bare noen få millioner mennesker. Alene får vi ikke volum av avfall som gjør at det blir lønnsomt. Alle kan ikke drive med alt. Vi må samarbeide, sier han.

Bunnplassering
Et av de viktigste verktøyene for å nå klimamålene er omstilling til sirkulær økonomi. Vi må bruke og kaste langt, langt mindre enn hva vi gjør i dag. Men enn så lenge er vi ganske så dårlige på dette i de nordiske landene.

Ifølge The Circularity Gap Report er Norge et av de minst sirkulære landene i Europa. Samtidig har Norge et av de høyeste forbrukene i verden. Nordmenns forbruk av naturressurser (inkludert alt som går med til produksjonen av tingene vi kjøper) er beregnet til årlig å være 44,3 tonn per person.
I Norge går kun 2,4 prosent av ressursene tilbake til kretsløpet, mens for eksempel land som Nederland ligger på 24,5 prosent og har et mål om å bli 50 prosent sirkulære innen 2030.

Og det står ikke så mye bedre til i Sverige og Danmark. Heller ikke de kan skilte med gode tall når det gjelder sirkulær økonomi. Tallene er henholdsvis 3,4 prosent og 4 prosent.
Gjennomsnittet i verden er 8,6 prosent.

Kan ikke fortsette sløseriet
I 2024 la den norske regjeringen frem en handlingsplan for sirkulær økonomi.
Handlingsplanen følger opp den nasjonale strategien for sirkulær økonomi fra 2021.

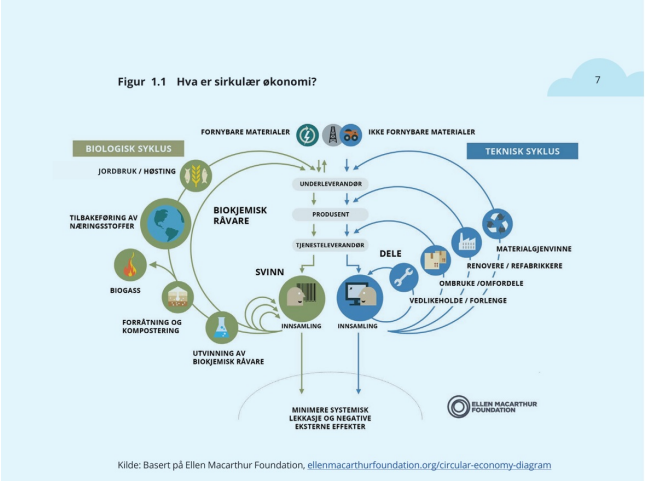

For at vi skal forstå hva sirkulær økonomi handler om, har flere laget skjemaer og tegninger der det forklares. Denne er hentet fra regjeringens strategi og handlingsplan, som igjen er inspirert av Ellen Macarthur Foundation.

– Vi lever i et samfunn som kaster ressurser vi ikke har råd til å sløse med. De siste 50 årene er verdens ressursbruk mer enn tredoblet. Denne trenden må vi snu, vi skal vekk fra bruk-og-kast. Handlingsplanen viser at regjeringen er villig til å bruke et bredt sett med virkemidler for å omstille økonomien i riktig retning, sa klima- og miljøminister Andreas Bjelland Eriksen da han presenterte handlingsplanen.

Regjeringen satt også ned en ekspertgruppe for å se på virkemidler for å redusere ressursbruken og bidra til en mer sirkulær økonomi. Ekspertgruppa skal levere rapport våren 2025.

Satser på flere produkter

Hos Miljø Norge er man for lengst i gang med å planlegge sitt neste sirkulære produkt. For det stopper ikke med «Slåkke».

Med mottoet "Vi redder liv og miljø" satser Petter Mathisen og Miljø Norge på å erobre mer av markedet i Norden og gjerne også ellers i verden.

- Vi har en målsetning om å gi nytt liv til en rekke produkter som i dag blir behandlet som avfall, sier Petter Mathisen. Hos dem snakkes det ikke om avfall, men som råvarer og restressurser.

- Mange ting kan gjenbrukes. Vi må bare se mulighetene. Generasjoner før oss var bedre på dette. Vi har vært fryktelig dårlige. Nå må vi bruke og kaste mindre, og gjenbruke mer, mener Mathisen.

Kan vi be om din hjelp? Delta i spørreundersøkelse!

Vi vil gjerne forbedre Arbeidsliv i Norden og Nordic Labour Journals nettsider og setter pris på om du tar deg tid til å svare på noen spørsmål.

NYHET
25.11.2024

Det tar deg mindre enn fem minutter å besvare undersøkelsen.

Du finner spørreundersøkelsen her.

If you prefer to answer in English, you have the survey here.

Større investeringer må til hvis nordiske batterier skal gi grønt skifte

Finland, Sverige og Norge kan sammen bli fremtidens leverandører av bilbatterier til det grønne skiftet, men professor Odne Stokke Burheim mener at det forutsetter mye større investeringsvilje enn vi har sett hittil.

TEMA
25.11.2024
TEKST: BJØRN LØNNUM ANDREASSEN

Produksjon av batterier kan bli et neste eventyr etter at Norges olje og gass-eventyr er over, mener flere.

- Men da må det være vilje til større investeringer snart. Med 12 -13 fabrikker kan man få samme eksportverdi av batterier som olje og gass har hatt årlig fram til 2022. Det er 300-500 milliarder kroner årlig, sier Odne Stokke Burheim.

Han er professor ved Institutt for energi- og prosessteknikk ved Norges teknisk- naturvitenskapelige universitet (NTNU) i Trondheim. Burheim har jobbet med forsking, undervisning og entreprenørskap innen batterier i over 10 år.

De største batterifabrikkene som finnes på idéstadiet er én ganger to kilometer store.

– En sånn gigafabrikk kan oppnå en eksportverdi på batterier på 20-30 milliarder kroner årlig, sier Burheim.

- Er det virkelig mulig i Norge?

- Jeg tror vi kommer så langt, men det vil ta litt tid, svarer professoren.

Samtidig må sammenlikningen med olje og gass nyanseres, mener han. For poenget er ikke bare hvor mye batterikapasitet Norge kan eksportere. En må se på hvor lønnsom eksporten kan bli. Eksport av olje er veldig lønnsom.

Burheim forklarer i tillegg at resirkulering av batterier er en vesentlig faktor i det grønne skiftet, og at Norge har nok ren energi også til dette. Det er også et sikkerhetspolitisk perspektiv som spiller inn.

- Det er derfor Kina og USA subsidierer sine produksjoner av battericeller, systemer og grønne verdikjeder, poengterer Odne Stokke Burheim.

«Startskuddet» gikk i Kina i 2004 for kappløpet om å lage verdens beste elbiler til lavest pris.

Flere etableringer

Burheim var sentral da Freyr etablerte det som skulle bli stor produksjon av bilbatterier, i Mo i Rana i Norge.

. Vi laget forstudiet til det som ble Freyr. Vi har jobbet med modellering av verdikjeden som må til for å produsere batterier, sier han.

Statsminister Jonas Gahr Støre la i september 2022 ned grunnsteinen for det første byggetrinnet på Morrows batterifabrikk i Arendal. I august i år foretok han den offisielle åpningen.

I tillegg til at Freyr prøvde seg, holder nå Elinor og Morrow på å få opp produksjon av batterier i Norge. Morrow åpnet første del av fabrikken i august.

- De er tre ulike selskaper med ulik kapital. Freyr klarte ikke å hente inn nok penger da de var i Norge, men fikk inn penger fra børsen i USA dit de etter hvert har flyttet forretningsadresse. De to andre selskapene har kapital med mer lokalt forankrede mandat sånn jeg leser det. De ser ganske langsiktig på å få til produksjon i Norge, forklarer Burheim.

Krever mye energi

Nettopp fordi produksjonen av batterier er energiintensiv har Norge med landets vannkraft et vesentlig fortrinn.

. Vi kan eksempelvis tenke oss at å lage et batteri på 1 kWh. Da kreves det 40-50 kWh energi inn i produksjonen. Altså 40 til 50 ganger mer energi enn batteriets kapasitet må inn i celleproduksjonen. I Norge er det ikke en så stor kostnad for miljøet. Men globalt er produksjon av energi forbundet med utslipp av CO_2. I Norge har vi fortrinn også med god tilgang på strøm. I tillegg har vi kvalifisert arbeidskraft og kompetanse på avansert bearbeiding av materialer, mener han.

Burheim tegner følgende nordisk perspektiv:

- Norge har lett etter olje og gass mens Finland og Sverige har lett etter mineraler. Til sammen kan vi si å ha en grønn verdikjede. En kan se for seg å få mineraler fra Sverige og

Finland og celleproduksjon i Norge og Sverige, som har mye vann- og vindenergi, forklarer Burheim.

Tekniske løsninger

Et annet mer teknisk tema han jobber med er hvordan ladbare batterier taper kapasitet gjennom bruk. Burheim er nestleder for en av de åtte «Forskningssentre for miljøvennlig energi» (FME) som ble vedtatt finansiert av Norges forskningsråd i år. Forskningsprogrammet fores med 1,28 statlige milliarder kroner over åtte år.

. Vi vil ha mellom 20 og 30 stipendiater som jobber, sier han og forklarer.

- En tredje side av det tekniske er å få til effektiv produksjon. Nå kan kanskje 70-80 prosent av batteriene som lages på en fabrikk selges. Å få til batterier med salgbar kvalitet er nemlig en utfordring, sier han.

Det er dette vi snakker om, produksjon av batterier i stor skala. Foto: Morrow

Tilgang på råstoff er en fjerde og vesentlig side. Global tilgjengelighet på mineraler er nøkkelord.

– Kina kontrollerer mye av markedet for mineraler. Tilgang og pris har hatt noen opp- og nedturer de siste årene, forklarer Burheim.

Store på grønt skifte

Den amerikanske «Inflation Reduction Act» (IRA) virker inn på hva som er mulig å få til i Norge.

- IRA er den største satsningen på klima- og energi noen sinne i amerikansk historie, med hele 369 milliarder dollar som skal gå til å utløse fornybar-investeringer med null utslipp, forteller Burheim.

- I USA får de som produserer batterier 35 dollar per kWh batteri som produseres. I Kina har de 30 dollar eller kanskje mer i støtte per kWh batteri, sier han.

Støtteordningene i USA og Kina gjør situasjonen krevende i Europa i dag.

- Situasjonen vil være krevende, men også annerledes om tre-fire år. Så 2027 er veldig snart, om man skal bygge fabrikker og få i gang produksjon i Norge.

Tidligere i høst laget NRK TV et program der produksjon av batteri og rammevilkår ble grundig diskutert. Det kom blant annet frem tro på at produksjon av batterier vil komme mer i gang etter liknende utviklingsmetode som da olje og gassektoren ble bygget opp i Norge.

- Fagmiljø i Norge lærte håndverket fra de som kommer utenfra, selv om mange ikke en gang kunne engelsk. Til sammenlikning jobber nå Morrow med koreanere. Vi kan tenke oss at produksjonen av batteri vil vokse. Men det blir vanskelig å utvikle dette uten en verdikjede for produksjon, sier Burheim og peker på noen som har fått det til i mindre skala. Det er industriforetak som ABB, Siemens og Corvus som lager batterier til ferger og båter.

Ikke helt åpenbart

I juni 2022 kom Nærings og fiskeridepartementet med rapporten "Norges batteristrategi".
Rapporten peker på styrker og muligheter, men også flere mulige svakheter.

Manglende kompetanse på produksjon i store volum er en av dem. Begrenset norsk påvirkning av utviklingen av regelverket i EU, er en annen. Ifølge rapporten er det i Norge få underleverandører som produserer tekniske komponenter.

Prosessene med å få på plass tillatelser for bruk av kraft, utslipp og andre reguleringer, betegnes også som tidkrevende. Et eksempel er at hvis en industriell bedrift skal ha tilgang på større mengder kraft, tillates det tilknytning til strømnettet først etter prosesser med å skaffe tillatelser.

Rapporten peker også på mulige trusler, som underskudd på kraft. Tollbarrierer mot EU og Storbritannia nevnes. Også mangel på tid er blant de mulige truslene for produksjon i Norge, fordi startskuddet for konkurransen har gått.

Stor debatt

Da NRK-programmet «Debatten» nylig satt produksjon av batterier på dagsorden var virkemidler fra staten versus privat initiativ en av konfliktlinjene.

Lars Christian Bacher i Morrow utenfor fabrikken som her var under bygging i Arendal. Foto: Morrow

Daglig leder Lars Christian Bacher i Morrow Batteryes er blant de som sverger til samarbeid med staten. Han har jobbet 30 år i Statoil og Equinor.

- Vi trenger mye egenkapital når vi skal skalere opp Morrow. Vi skal gjøre det samme som da norsk olje- og gassindustri ble etablert. Det ble hentet inn teknologi og kompetanse fra utlandet. Vi ble gode fordi vi har fått blant verdens beste fagarbeidere, ingeniører og forskere, uttaler Bacher til NRK.

Det mye større selskapet Northvolt prøvde seg i Sverige, men gikk konkurs.
Bacher i Morrow mener det er flere grunner til at selskapet i Norge skal klare å drive lønnsomt.

- Produksjon av batterier er vanskelig. Det betyr at vi skal ikke gape over for mye. Vi har valgt en kjent produksjonsteknologi som vi vet virker. Det er den letteste batterikjemien å produsere. Det er LFP - litium jernfosfat, sier Bacher, og fortsetter:

- Vi har verdens beste fagarbeidere og ingeniører. Tilslutt: Vi går på segmenter i markedet hvor betalingsvilligheten er stor, sier han til NRK.

Fem år kvar innan målet om att bli världens mest gröna region ska ha nåtts

I fem år har det Nordiska ministerrådet arbetat med visionen att Norden ska bli ”världens mest hållbara och integrerade region”. Arbetet har nu kommit halvvägs eftersom det snart bara är fem år kvar till 2030, då målet ska ha nåtts.

TEMA
25.11.2024
TEXT: BJÖRN LINDAHL

COP24 blev till COP29 under de första fem åren visionsarbetet pågick. När världens viktigaste klimatmöten genomförs har det funnits en nordisk paviljong, senast i Baku i Azerbajdzjan, där representanter för Nordiska ministerrådet, med generalsekreteraren Karen Elleman i spetsen, har försökt visa vägen mot en klimatneutral och socialt hållbar framtid.

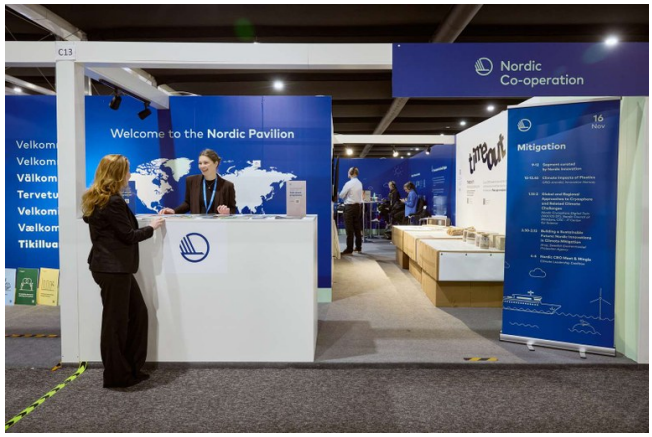

Den nordiska paviljongen på COP29 i Baku. Foto: Andreas omvik/Norden.org

– De nordiska länderna arbetar för att föregå med gott exempel och anta de globala utmaningar som varje nation delar. Vårt ekologiska fotavtryck är fortfarande högt, men vi är fast beslutna att minska det. Inte bara för att minska belastningen på jordens resurser utan också för att visa att det är hållbart, skrev hon i ett inlägg när konferensen började.

Men ibland känns det tungt.

För i USA har Donald Trump blivit vald till president igen. Det betyder troligen att USA kommer dra sig ur Parisavtalet om klimatgaser igen. Som Trump gjorde förra gången han var president.

Det har pågått ett krig mellan Ryssland och Ukraina i mer än 1000 dagar. Vapnen som används blir allt kraftfullare och ytterligare ett land, Nordkorea, har blandat sig in i konflikten. Det gör att Europas ledare alltmer tänker säkerhet i stället för miljö.

Det brygger upp till ett handelskrig mellan USA och Kina, där Europa hamnar i mitten. Inte minst inom grön teknik har Kina börjat dominera världsmarknaden. Den kinesiska elbilstillverkaren BYD har gått om Tesla, och kinesiska företag dominerar inom sol, vind och batterier.

Som om inte det är nog har det också skett negativa saker i Norden.

Sveriges stora gröna hopp, Northvolts batterifabrik i Skellefteå, har gått konkurs. I Mo i Rana byggdes en fabrik för nästan tre miljarder kronor av företaget Freyr, innan konkurrensen från Kina gjorde att planerna lades på is.

Det har inte skett något genombrott för koldioxidlagring, en teknik som beskrivits som nödvändig för att hålla temperaturmålet på en ökning på max 1,5 grader.

Greta Thunberg-generationen har blivit äldre. Några tröttnar, andra tar till mer extrema metoder, som att kasta målarfärg på konst.

Är det en för negativ sammanfattning?

Arbetet för miljön går sällan i takt med en otålmodig massmedia, som vill ha resultat idag och som inte har orkar vänta i fem år. Det är sällan man ser en ny teknisk innovation som både bidrar till att rädda miljön och som fungerar bra. Men i somras såg jag för första gången det norska returbolaget Tomras nya flask- och burkautomat. Där stoppar man inte in flaskorna och burkarna en och en, vilket fort leder till köer när idrottslagets frivilliga står med stora plastsäckar fyllda med tomflaskor som ska matas in. Nej, man öppnar ett lock på automaten och häller in allt vad påsen innehåller. Automaten sorterar snabbt och räknar ut hur stor panten blir.

Ser man tillbaka i tiden så har det ändå skett en del. Även om utvecklingen skiljer sig i de olika länderna:

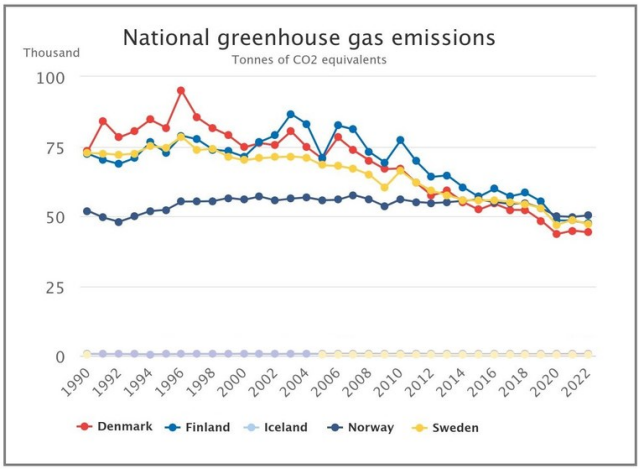

Diagrammet visar de nordiska ländernas utsläpp av klimatgaser. 1990 används som utgångspunkt i internationella förhandlingar. Källa: Nordic statistics.

Utsläppen av klimatgaser har minskat. Här är det 1990 som är året för den stora miljökonferensen som gäller. Det är mot den nivån det mäts och förhandlas. Mätt i koldioxidekvivalenter (där alla klimatgaser räknas om till koldioxid) har länderna grovt sett klarat av en fjärdedel av minskningen som behövs för att komma ned till noll.

Since 1990, the Nordic countries have reduced their territorial net GHG emissions from 203 million tonnes of CO_2e to 150 million tonnes CO_2e by 2021, which equals a 26 per cent reduction.

Danmark har kommit längst, dess utsläpp är 59 procent av vad de var 1990, medan Norge ligger på nästan samma nivå. Utsläppen i Island har ökat.

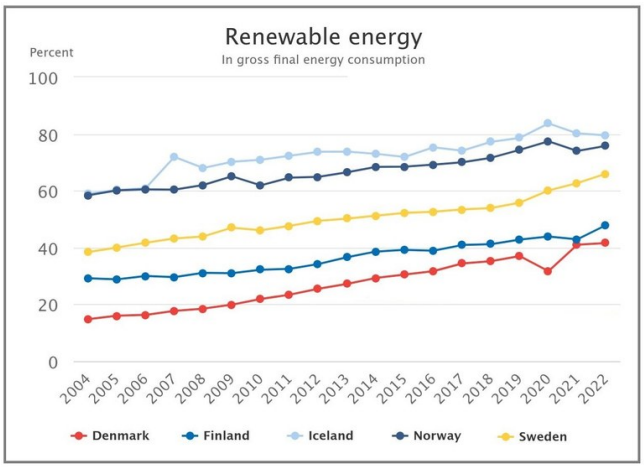

Diagrammet visar andelen förnyelsebar energi av den totala energikonsumtionen. Källa Nordic statistics.

Andelen förnyelsebar energi har också ökat. Här är det Island som ligger högst, men även Norge, med sin vattenkraft, ligger högt.

Att ge Nordiska ministerrådet och Nordens råd ansvaret för att påverka dessa kurvor är för mycket att begära av institutioner som har en samlad budget på en miljard danska kronor per år. Ser man på mer begränsade uppgifter, som hur många licenser som getts ut för att använda den nordiska svanen – Nordens officiella miljömärkning som granskar varor och tjänsters miljöpåverkan under hela livscykeln från råvara till avfall, har utvecklingen varit upplyftande.

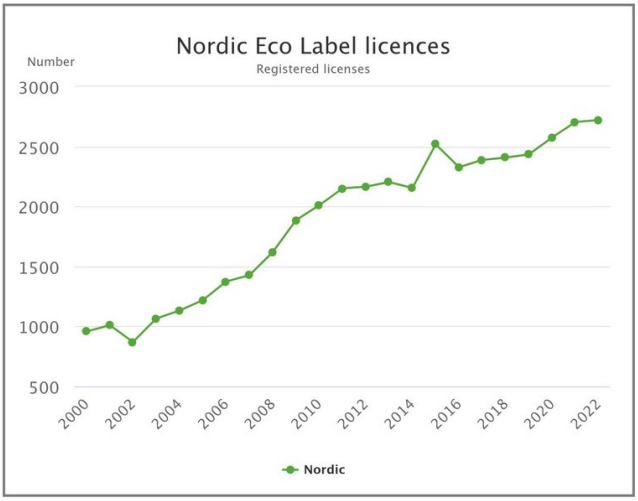

Antalet licenser som ges ut till produkter som klarar av kraven att bli svanmärkta. Källa: Nordic statistics.

Men hur tänker Ministerrådet för att nå målen i vision 2030? Det visar samarbetsprogrammet för 2025 – 2030. Varje ministerråd har utvecklat varsitt sektorpolitiskt program, sammanlagt är det 14 program ”som med gemensamt fokus, tydliga prioriteringar och riktade insatser ska vägleda regeringssamarbetet i Nordiska ministerrådet fram till 2030”.

I programmet för arbetsliv slås det fast att det är mycket som tyder på att den gröna och digitala omställningen kommer att betyda färre jobb i vissa sektorer och samtidigt leda till fler jobb i andra sektorer. Därför är det viktigt att leda över de som riskerar att förlora sina jobb till andra sektorer med tillväxt.

För att klara det krävs det ett bättre kunskapsunderlag för vilka kompetenser som efterfrågas. Det är också viktigt att den gröna och digitala omställningen på arbetsmarknadens också sker utanför de stora städerna.

Så mycket mer än det står det inte i programmet för arbetsliv om den gröna omställningen. Eftersom utbildning är en egen sektor, går vi vidare till samarbetsprogrammet där ett av delmålen är:

”Det måste finnas en god matchning mellan utbildningssystem och erbjudanden och kompetensbehov för att förverkliga den gröna omställningen och bevara ett gott välfärdssamhälle.”

Inte heller här står det så mycket mer om den gröna omställningen, men vi satsar på att det är i samarbetsprogrammet om miljö- och klimatområdet som vi hittar mer konkreta satsningar. För ambitionerna är stora:

”Norden ska visa att det går att leva inom planetens gränser och samtidigt ha ett högt välstånd.”

Det låter lite som att både äta kakan och ha den kvar. Men sammanfattar vi de många målen ser det ut så här:

- Norden ska arbeta för ett ambitiöst genomförande av de långsiktiga målen i Parisavtalet.
- En omställning till helt fossilfria transporter kräver en infrastruktur för hållbara drivmedel och en omställning av fordonsflottan. De nordiska länderna ska dela information sinsemellan och arbeta tillsammans för att minska växthusgasutsläppen från global sjö- och luftfart.
- Norden ska stödja ny teknik och utveckling av infrastruktur som gäller infångning, användning och lagring av koldioxid. Lösningar som baseras på naturligt upptag ska också främjas.
- Norden ska samarbeta för att påverka och påskynda arbetet för att vända förlusten av biologisk mångfald.
- Norden ska fortsätta att utveckla samarbetet kring havsmiljön. Ett hållbart fiske är en förutsättning för framtida generationers möjlighet att nyttja fiskebeståndet som en inkomstkälla.
- Omställningen till en cirkulär ekonomi innebär förändringar i design, produktion, val av produktionsmetoder och konsumtionsmönster. En gemensam nordisk marknad kan möjliggöra utveckling av exempelvis återanvändning och återvinning, inte minst inom byggsektorn. Viktiga styrmedel är bland annat offentlig upphandling, miljömärkning, ekonomiska incitament, utbildning, ekodesign och producentansvar.
- Norden ska fortsätta arbetet med att förebygga förekomsten av farliga ämnen i produkter och säkerställa att problematiska ämnen inte återfinns i den cirkulära ekonomin.

Målen kräver förstås att det finns tillräckligt många med den kompetens som behövs. Det är nästan så att man skulle önska sig att det fanns en automat där man kunde hälla i alla problem och som efter att den rumlat runt en stund, gav glasklara svar på vad som behöver göras.

Islands fiskerinæring risikerer null loddefangst for andre året på rad

Lodde har vært en av de mest verdifulle fiskeartene for islandsk fiskerinæring og den generelle økonomien det siste tiåret. Hvor viktig arten har vært har variert noe, men i løpet av de siste 100 årene har loddeprodukter stått for 17 prosent av fiskerieksporten og 8 prosent av markedsverdien, noe som gjør dette til en viktig del av industrien.

NYHET
25.11.2024
TEKST: HALLGRÍMUR INDRIÐASON

Heiðrún Lind Marteinsdóttir, administrerende direktør i SFS, den islandske sammenslutningen av sjømatbedrifter, forteller at det ikke er helt ukjent å ha en sesong uten loddefangst. Det skjedde i 2019 – 2020 (den årlige fiskerisesongen går fra 1. september til 31. august).

- Akkurat nå anbefaler havforskningsinstituttet MFRI ingen loddekvote i denne sesongen. Vi har imidlertid litt håp, siden MFRI i hovedsak undersøker loddeforekomsten i januar og februar.

- Vi håper selvfølgelig at det skal gå bra, men noen ganger er det som å lete etter nåla i høystakken. Vi vet den er der, skip ser lodde og vi finner til og med lodde i torskemager. Så vi har tydelige indikasjoner at den er der, utfordringen er å finne

nok slik at myndighetene kan gi næringen en kvote. Men vi er optimister.

Lodde øker BNP

Hvis det ikke fanges noe lodde går det ut over økonomien. Et nylig økonomisk varsel fra Landsbankinn indikerer at BNP kan vokse med mellom 0,5 og 1 prosent i år hvis myndighetene åpner opp for loddefangst.

Heiðrún Lind Marteinsdóttir, administrerende direktør i SFS, håper fortsatt at det kan bli loddefiske. Foto: SFS

- En god loddesesong har en eksportverdi på 20 til 50 milliarder ISK (€137.6m –€344m). Det representerer verdi ikke bare for fiskerinæringen. men også for fiskere, arbeidere i fiskefabrikker og så videre. Det betyr store skatteinntekter for staten og kommunene. Så alle tjener på dette, sier Marteinsdóttir.

Og for fiskeribedrifter kan effekten være enorm.

- Lodde er næringens nest-mest verdifulle eksportprodukt etter torsk. Så dette har en enorm effekt på bedriftenes økonomi og investeringsmuligheter. Det skaper også utfordringer rundt å holde på ansatte.

- Og så har man de sekundære virkningene på bedrifter som betjener fiskerinæringen, som maskinverksteder, elektrikere og fiskegarnprodusenter. De er alle er avhengige av at fiskeriene går bra. Så effektene er enorme.

Behov for flere forskningsmidler

Fiskerinæringen har lenge etterlyst flere midler for havforskning. Dette gjelder spesielt lodde siden det ikke er klart hvor fisken ender opp og hvorfor den ender opp der den gjør.

- Vi mener at det finnes begrenset kunnskap om hva som trengs for å gi gode anbefalinger for kvoter for ulike arter. Havforskningen har stått ovenfor flate budsjettkutt og vi forstår at det er behov for å effektivisere driften.

- Men vi vet at forskningsskipene er på havet i kortere perioder enn tidligere, artene er ikke like godt overvåket som før og det tas færre prøver. Alt dette betyr at vi vet mindre om hva som skjer i havet.

- Det betyr mer usikkerhet som igjen betyr mer forsiktige vitenskapelige anbefalinger. Så jeg tror virkelig at kvoteanbefalingene er lavere på grunn av systemisk usikkerhet.

På Island er lodde fiskerinæringens nest-mest verdifulle eksportprodukt etter torsk. Fotograf: Erlend Astad Lorentzen / Havforskningsinstituttet

Marteinsdóttir legger til at da fiskerireglene ble revidert for 10 år siden var det bred enighet om at det ville være behov for flere skip for å gjøre de nødvendige målingene.

- Dette har ikke skjedd. MFRI har like mange skip nå som før og bare ett brukes til å måle loddebestanden. Og ett skip er ikke nok. Så MFRI har måttet leie skip fra fiskeribedrifter.

- I noen tilfeller har fiskeribedriftene betalt for søkene selv. Dette er svært uheldig siden MFRI ved lov har plikt til å utføre dette arbeidet. Men det er dette som er problemet og vi ser ikke hvordan dette vil endre seg i nær fremtid.

I fare for å miste markedsandeler

Marteinsdóttir sier at få bedrifter ville overlevd uten loddefangst.

- Det ville bli svært vanskelig å holde investeringene og maskineriet gående. Men den store risikoen er at så snart produktet er borte fra markedet en stund, så går forbrukerne et annet sted.

- De som kjøper produkter som lodderogn finner et alternativ. Da kan to ting skje – forbrukeren slutter helt å bruke disse produktene eller så blir de svært vanskelig å finne igjen i høykosts-markeder når ting begynner å bli bedre.

- Derfor blir det veldig dyrt for oss hvis vi ikke kan levere dette produktet regelmessig i tråd med erspørselen i markedet. Dette kan påvirke priser og vår tilgang til et godt marked, noe som kan føre til betydelige langsiktige konsekvenser. Det kan ta lang tid å snu på slikt.

Marteinsdóttir viser til et nylig eksempel – effekten av en tomåneders fiskerstreik i 2017.

- Det tok lang tid å komme tilbake på markedet etter det – å få plass i butikkhyllene igjen, få innpass i restaurantene og

så videre. Det kreves konstant arbeid for å holde på disse markedene.

Transpersoner utsatta på arbetsmarknaden

Transpersoner är särskilt utsatta på arbetsmarknaden med högre arbetslöshet, ofta osäkra anställningar, låga inkomster och högre sjukskrivningstal än majoritetsbefolkningen. Det visar kunskapsöversikten ”Transpersoners arbetsvillkor i Norden”, som presenterades på en nordisk konferens i oktober.

NYHET
25.11.2024
TEXT: GUNHILD WALLIN, FOTO: MAJA BRAND, NIKK

Konferensen ”Improving Working Life for Trans people” arrangerades inom ramen för det Svenska ordförandeskapet i Nordiska ministerrådet och som värd stod Paulina Brandberg, Sveriges jämställdhets- och arbetslivsminister.

- Alla människor ska ha goda arbetsvillkor och möjlighet till utveckling i arbetet oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck. Det är en angelägen fråga för mig och regeringen. Denna nordiska konferens skapar möjligheter för oss att lära av varandra i syfte att främja transpersoners lika rättigheter i arbetslivet, sa Paulina Brandberg som inledde konferensen.

Paulina Brandberg, Sveriges jämställdhets- och arbetslivsminister, i samtal med Aaron Kroon på konferensen. Han

driver företaget Black Batman, som hjälper ledare, ledningsgrupper och hela organisationer att förstå kopplingen mellan mångfald, inkludering, lönsamhet och affärsnytta.

Stort intresse för en sällan prioriterad grupp

Ett hundratal deltagare från hela Norden hade samlats för att lyssna till den senaste kunskapen om transpersoners situation på arbetsmarknaden, en kunskap som hittills varit ganska låg och att det ordnas en konferens med fokus på transpersoner och arbetsmarknaden är ovanligt. Ofta göra undersökningar om hela HBTQ-gruppen, men kunskapsöversikten ”Transpersoners arbetsvillkor i Norden”, som var utgångspunkt för konferensen visar att transpersoner är särskilt utsatta.

- Det har varit så lite fokus på en grupp som ofta exkluderas från arbetsmarknaden och de svåra villkor det innebär, men konferensen väckte stort intresse och lockade arbetsgivare, fackförbund, forskare, politiker och representanter för civilsamhället, berättar Susanna Young Håkansson, som skrivit rapporten och som arbetar som utredare på Nordisk information för kunskap om kön, NIKK, ett samarbetsorgan under Nordiska Ministerrådet.

Susanna Young Håkansson har skrivit rapporten om transpersoners arbetsvillkor i Norden.

Transpersoner utsatthet i arbetslivet

Rapporten har samlat kunskap om transpersoner situation i arbetslivet från alla nordiska länder, samt Grönland, Färöarna och Åland. Resultaten visar att just transpersoner är de mest utsatta i HBTQ-gruppen och att det ser ungefär likadant ut i hela Norden, men också internationellt. Transpersoner som grupp har svårare att komma in på arbetsmarknaden, har högre arbetslöshet och oftare osäkra anställningsvillkor än andra arbetstagare. Som en följd av det brottas många också med sämre ekonomi och lever i den lägsta inkomstklassen.

- Ytterst handlar det om fattigdom, exkludering och ett arbetsliv som tar mycket energi att navigera i och runt. Jag hade hoppats att det skulle vara bättre i Norden med våra välfärdssystem. Tyvärr är det inte så. Europeisk statistik visar till exempel att Sverige är det EU-land där flest transpersoner har varit utsatta för någon form av hemlöshet, säger Susanna Young Håkansson.

Varför har då transpersoner svårare situation än till exempel homosexuella?

- Många exkluderas tidigt av snäva könsnormer, det slår igenom redan i skolan, för en del leder det till isolering redan i unga år. Det försvårar inträdet på arbetsmarknaden, också för tillfälliga jobb. Vad gäller homosexuella så har det skett ett omfattande arbete kring normer och sexualitet under en lång tid, vilket inte skett kring normerna runt kön. På grund av det utsätts många för diskriminering, hot och hat, säger Susanna Young Håkansson.

Begränsande normer kring kön

Hon beskriver att det finns ett växande motstånd mot transpersoners rättigheter. Det var tydligt under amerikanska valkampanjen, där transpersoner blev föremål för desinformation som sipprade ut i breda lager. När det sker påverkas samtalsklimatet och blir jobbigt för transpersoner. Susanna Young Håkansson citerar Edward Summanen som under konferensen påpekade att det är viktigt att utgå från att det alltid finns en transperson närvarande eller någon som har en nära och kär person som är det. Många av de hinder som transpersoner möter i och runt arbetslivet har en grund i snäva normer om hur män och kvinnor förväntas bete sig, liksom snäva cisnormer om att endast två kön existerar och att de är statiska.

- Bryter man mot de föreställningarna blir man bestraffad av det omgivande samhället. Konsekvenserna av att som transperson leva i ett samhälle där många är okunniga, fördomsfulla eller i värsta fall fientligt inställda mot transpersoner påverkar ofta arbetslivet såväl som livet utanför arbetet på en rad olika negativa sätt.

Konkreta råd för en bättre arbetsplats

Under konferensen presenterade också Myndigheten för arbetsmiljökunskap, Mynak, sin nya guide ”God arbetsmiljö för hbtqi-personer, en forskningsbaserad guide för till arbetsplatsen”.

- Den rymmer konkreta råd hur en arbetsplats kan arbeta med de här frågorna och bli en mer inkluderande arbetsplats, något som är bra både för transpersoner och för alla andra, anser Susanna Young Håkansson.

Edward Summanen har tillsammans med Mynak arbetat fram en vägledning hur en arbetsplats kan agera när en medarbetare genomgår en transition. Edward Summanen är socionom och har arbetat med transpersoners hälsa och livsvillkor sedan 2008. Idag är han verksam på Transammans, förbundet för transpersoner och närstående, där han främst arbetar med suicidprevention och psykisk hälsa för transpersoner. Han reflekterar över vad som är särskilt viktigt för att skapa en bra och trygg arbetsmiljö för transpersoner.

Edward Summanen, med mikrofon, är en socionom och genusvetare som har arbetat med stöd och hälsa för transpersoner sedan 2008. Till vänster om honom Sølve Storm, psykolog specialiserad på genus och sexualitet. Till höger moderatorn Ugla Stefanía Kristjönudóttir Jónsdóttir.

- Över lag handlar det om ett respektfullt samtalsklimat där det inte skämtas på någon grupps bekostnad eller där personer låter bli att lufta sina privata åsikter som inte överensstämmer med tanken om allas lika värde. Många känner sig dessutom tryggare när man slipper känna sig ensam. Det kan handla om att andra står upp för ens rättigheter, eller rättar kollegor som säger fel pronomen. Det gör stor skillnad, säger Edward Summanen.

Ledningens betydelse

Han summerar chefens roll. Om en person genomgår könsbekräftande vård är det viktigt att veta att det är en process som pågår i flera års tid. Då kan chefen behöva stämma av med den det rör hur arbetsplatsen kan vara ett stöd och hur det kan kommuniceras på arbetsplatsen. När någon byter namn måste det finnas rutiner och gå snabbt att ändra mejladress och andra administrativa funktioner.

- För många är det plågsamt att behöva se sitt gamla förnamn. Det kan även bli så att man blir ”outad”, om det hunnit börja nya kollegor och det gamla namnet dyker upp i dokumentation. Det är integritetskränkande, säger Edward Summanen.

Han rekommenderar också att chefen prioriterar att anställda får fortbildning och att ordentligt med tid läggs på likabehandlingsarbete. Dessutom anser han att fackförbund och arbetsmiljöombud kan behöva fortbildning i likabehandlingsarbete med fokus på könsidentitet och könsuttryck, för att kunna lotsa anställda rätt och veta vilka krav man kan ställa.

- Över lag fyller chefer en viktig normerande funktion. Ju tydligare en chef stöttar, säger rätt pronomen och så vidare, desto snabbare får det genomslag. Jag tycker också att alla arbetsplatser ska utgå från att det finns anställda med transerfarenhet, vare sig någon är öppen eller ej. Det bidrar ofta till ett bättre samtalsklimat, säger Edward Summanen.

Han är glad över att konferensen visade på den problematik som transpersoner utsätts för i arbetslivet.

- NIKK-konferensen gjorde ett fantastiskt jobb i att visa på bredden. Först svårigheterna att få ett jobb, sedan en trygg anställning och en likvärdig lön som transperson. Det framkom också hur otroligt spretigt det är när det kommer till transpersoners arbetsmiljö. En del personer upplever trakasserier, andra får stöd och trivs väldigt bra, säger Edward Summanen.

Susanna Young Håkansson ser behovet av att utreda vidare. Hur ser det till exempel ut för transpersoner med migrantbakgrund eller för de som har funktionsvariationer?

- Det har gjorts mycket mer i andra länder och i EU än i Norden, summerar hon. Vi behöver mer nordisk kunskap för att kunna förbättra arbetslivsvillkoren, som alltid är tätt sammankopplade med livsvillkoren, för alla transpersoner i Norden.

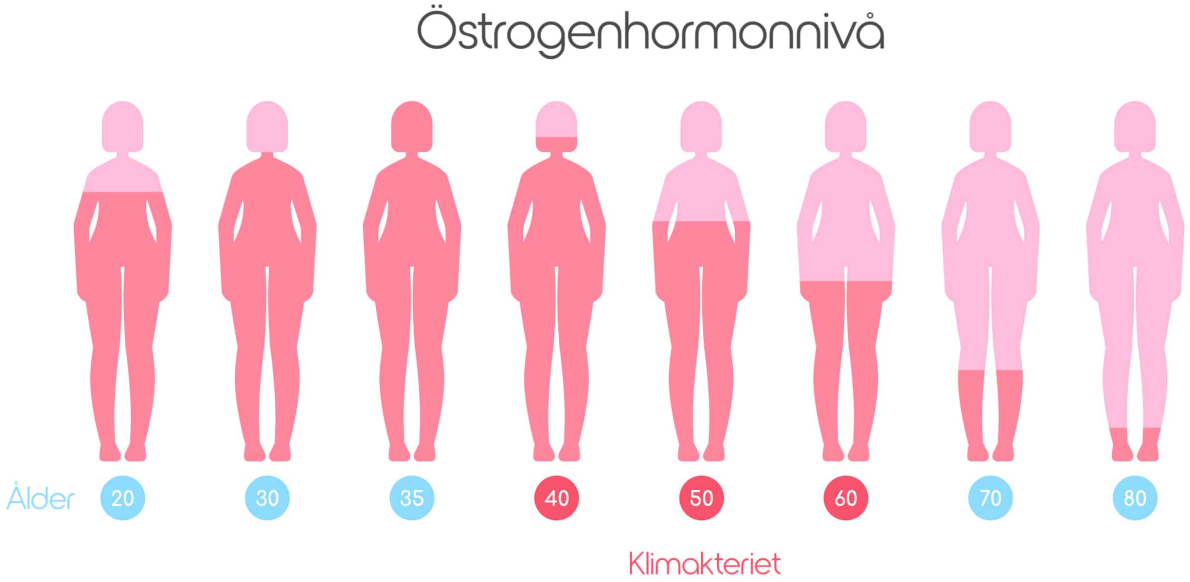

Klimakteriesatsning sparar miljoner i minskad sjukfrånvaro åt svensk kommun

Den övergångsfas som förr eller senare berör nästan hälften av Nordens arbetsstyrka har länge setts som ett kvinnoproblem. Perspektivet är på väg att förändras tack vare olika insatser. I Danmark erbjuds privata verksamheter föreläsningar och i Västsverige har Partille kommun nu permanentat en friskvårdssatsning som visat sig gynna både kvinnorna och ekonomin.

NYHET
25.11.2024
TEXT: FAYME ALM

Ett hysch hysch-ämne och något man bara talar om kvinna till kvinna. Så har klimakteriet ofta och länge hanterats Norden,

Undantaget är Island. Där bildades redan 2013 The Association on Women‘s Menopause, en NGO vars verksamhet isländska regeringen presenterar på sin webbplats.

Nu har dock intresset och samtalen kring denna övergångsfas för medelålders kvinnor ökat markant i de övriga nordiska länderna. Rapporterna, analyserna, webbseminarierna, artiklarna och inläggen på sociala medier om klimakteriet duggar allt tätare även om det fortfarande kan vara utmanande för kvinnor att få adekvat vård.

Arbeidsliv i Norden gör här två nedslag, ett i Danmark och ett Sverige, för att belysa vilka åtgärder som kan minska sjukfrånvaron bland kvinnor med klimakteriebesvär och därmed underlätta för både individer och arbetsgivare.

Inte längre ett problem av privat karaktär
- Klimakteriebesvär har länge varit något privat, men när det går ut över arbetsförmågan är det inte längre ett privat problem utan ett samhällsproblem.

Det säger Stine Mathieu till Arbeidsliv i Norden. Hon är utbildad vägledare i naturlig hormonterapi, placerad i Köpenhamn, och möter dagligen kvinnor med olika symptom orsakade av klimakteriet.

Stine Mathieu är ursprungligen utbildad journalist. Hon har vidareutbildat sig till naturlig hormonterapeut och är holistiskt praktiserande. Idag arbetar hon, som partner i verksamheten Hormoner på Arbejde ApS, med att skapa klimakterievänliga ramar på arbetsplatser. Foto: stinemathieu.dk.

Tillsammans med sin syster, Maja Aagaard, startade hon 2022 ”Hormoner på arbejde”, en konsulentverksamhet som hjälper arbetsplatser att bli menopausvänliga och som de skriver på sin webbplats ”skabe rammerne og et arbejdsmiljø, hvor der er plads til dine dygtige medarbejdere i alle livets faser”.

- Symptomen varierar men alla kvinnor kan drabbas och börja svettas, kissa i byxorna, fara ut i gråt och få sömnproblem eller andra symptom. Det handlar om vår kvinnliga biologi och det händer att kvinnor som är på väg mot toppen i sin karriär blir stoppade när de hamnar i klimakteriet. Det är både förödmjukande och en förlust för verksamheten, säger Stine Mathieu.

Brister uppmärksammade – åtgärder på ingång

Hur klimakteriet påverkar kvinnor finns det olika siffror på. En uträkning säger att en tredjedel märker ingenting, en tredjedel har symptom men kan jobba ändå och en tredjedel har så svåra symptom att de inte kan sköta sitt ordinarie arbete.

En annan uträkning säger att 25 procent av kvinnor i klimakteriet märker ingenting, 50 procent har lindriga besvär och 25 procent har kraftiga symptom.

Oavsett om siffran för kvinnorna som har svårt att sköta sitt arbete är 25 eller 33 procent är dimensionen på problematiken uppenbar. Men trots detta var det först förra året som svenska riksdagen antog en motion om *”… att se över förutsättningarna att bedriva en mer jämlik och stärkt klimakterievård”*. Motivering var:

”Sveriges klimakterievård är varken jämlik, tillgänglig eller tillräcklig. Kartläggningar visar att den behandling kvinnor erbjuds varierar stort över landet och att det främst är i storstäderna som hormonläkemedel förskrivs.”

Samt, med hänvisning till Socialstyrelsens kartläggning från 2021, att det finns *”ett behov av såväl förbättrad information och vägledning till kvinnor i klimakteriet som ett nationellt kunskapsstöd till vården i fråga om råd, stöd och behandling. Kvinnor i eller på väg in i klimakteriet behöver tillgång till en vård av hög kvalitet oavsett var i landet de bor och oavsett förkunskaper”.*

Även SKR – Sverige kommuner och regioner – har rapporterat om svagheter i bemötandet av kvinnor i klimakteriet. De skriver i ”Kvinnors sexuella och reproduktiva hälsa genom livet” (se faktaruta), publicerad 2022, bland annat:

”Kvinnor önskar och kan bli hjälpta av att få mer information om klimakteriet. Många upplever en brist på kunskap om klimakteriet och om hur besvären kan lindras.”

Liknande brister och ett stort kunskapsbehov upplever Stine Mathieu i Danmark. Genom sin verksamhet träffar hon och hennes syster många kvinnor i övergångsåldern som ensamma har fått ta ansvar för sin hälsa.

- Kvinnorna talar med sin HR-avdelning, går till den allmänpraktiserande läkaren, till fysioterapeuten, till gynekologen utan att bli erbjuden adekvat behandling. Det är en tillfällighet vem man träffar och vilken behandling man blir erbjuden. Därför skapar många kvinnor sina egna communities på nätet för att fråga vad andra gör. Det finns också kvinnor som själva gör research för att sedan använda läkaren till att beställa de hormoner de vill ha, säger hon.

I Sverige arbetar Socialstyrelsen för närvarande med att ta fram nationella riktlinjer för vård vid klimakteriebesvär. Riktlinjerna innefattar rekommendationer som huvudsakligen riktar sig till beslutsfattare och personal inom hälso- och sjukvården. Planerad publicering är hösten 2025.

Vinst att informera

För att sprida information om vad klimakteriet är och vilka preventiva åtgärder som kan behövas på arbetsplatsen har ”Hormoner på arbejde” föreläst hos flera av Danmarks största fackförbund. Det har bland annat resulterat i att det nu pågår kampanjer för att kvinnor ska få in rätten till ett så kallat klimakteriesamtal i sina anställningsavtal, berättar Stine Mathieu.

Men även om klimakteriet blivit ett mer accepterat samtalsämne händer det att Stine Mathieu och hennes syster möts av motstånd när de erbjuder danska verksamheter föredrag och workshops.

- Några blir försträckta. Säger att om vi fokuserar på problemen med klimakteriet ödelägger vi möjligheterna för kvinnorna. Att ingen arbetsgivare kommer att vilja anställa kvinnor som är äldre än 45 år.

Ett argument som är enkelt att bemöta för de två konsulenterna.

- Kapitalistiska länder som USA, Kanada, Nya Zealand och Australien har jobbat med klimakterieproblematiken i flera år och kunnat se att det blir dyrare om de låter bli. De vill inte ha hög sjukfrånvaro eller riskera att förlora sin personal utan ser människor som arbetskraft och inte som en utgift, säger Stine Mathieu.

Dessutom finns det inhemsk forskning att hänvisa till. På Köpenhamns universitet har Lasse Gliemann och Ola Ghatnekar, tagit fram en rapport som beskriver produktionsbortfall kopplat till klimakteriet (se faktaruta). Siffran de redovisar är mellan 3,6 och 4,3 miljarder danska kronor vid en genomsnittlig produktivitetsförlust på 12,2 procent per person per år.

Kommunalt projekt permanentat

Partille är en kommun med drygt 40 000 invånare. Den ligger cirka 10 km nordöst om Göteborg. Där är Kristina Svensson chef över kommunens Kultur- och fritidsförvaltning.

- När jag var 47 år gammal fick jag kraftiga symptom. Blev orolig och upplevde en personlighetsförändring som jag inte förstod mig på. Efter flera besök hos vården fick jag tills sist veta att jag hamnat i klimakteriet och kunde få hjälp, säger hon till Arbeidsliv i Norden.

Kristina Svensson kontaktade kommunstyrelsens ordförande Marith Hesse och friskvårdssatsningen för kommunanställda med fokus på klimakteriet tog form för att ge cheferna mer kunskap och kunna erbjuda berörda kvinnor stöd. Satsningen bestod av fyra delar:

- Utbildning för kommunens chefer.
- Storföreläsningar på arbetstid för kvinnliga medarbetare 40–60 år gamla med grundläggande information om vad klimakteriet är och kan innebära.
- Erbjudande om personlig klimakterierådgivning av en specialistsjuksköterska
- Snabb lotsning till hjälp i vården för dem som önskar.

- Vi behövde mer kunskap för vi kunde se att det var fler kvinnor än män som var sjukskrivna. Många av våra kvinnor var dessutom långtidssjukskrivna för värk eller depression, säger Kristina Svensson.

Drygt 3 miljoner i besparingar

När klimakteriesatsningen nu utvärderats visar det sig att sjukfrånvaron för kvinnliga medarbetare i åldern 40–60 år har sjunkit med 1 procentenhet. Och med det sparat pengar åt både stat och kommun.

- Kommunen har gjort en besparing på drygt 3 miljoner svenska kronor*. Samhällsbesparingen blir den dubbla då sjuklönekostnaden efter dag 14 betalas av statliga Försäkringskassan.

Vilka faktorer som styrt den minskade sjukfrånvaron har kommunen ännu inte utvärderat, men Kristina Svensson tror att det kan vara en kombination av ökad kunskap och minskad rädsla och oro för att vara allvarligt sjuk samt vetskapen om att chefen också har kunskap och förstår situationen.

- Då kan det bli lättare att stå ut med sina besvär och också att veta att man inte är ensam utan att man går igenom detta tillsammans, säger hon och tillägger:

- Och så är självklart möjligheten att i lugn och ro får rådgivning av en specialistsjuksköterska och snabbt få hjälp med hormonbehandling något som får ned sjukfrånvaron.

Gräsrotsrörelse

Projektet – som nu permanentats i Partille – har spridit sig till andra kommuner och till vårdcentraler runt om i Sverige har trycket ökat på att utbilda sin personal i klimakteriefrågor.

- Vad vi tydligast ser här i vår egen kommun är en attitydförändring. Nu pratas det naturligt om klimakteriet på arbetsplatserna. Det verkar som om vårt projekt har varit en dörröppnare och även sprider sig från person till person, säger Kristina Svensson.

För att sprida Partilles goda exempel på en nationell nivå har Marith Hesse denna höst deltagit i ett seminarium i svenska

riksdagen angående klimakteriet tillsammans med bland andra läkare, forskare och politiker.

***UTRÄKNING FRÅN PARTILLE KOMMUNS EKONOMIENHET**

*”Vi räknade på kostnaden för de anställda som är i målgruppen. Det vill säga snittlön + sociala avgifter * antalet medarbetare i målgruppen.*

Sjukfrånvaron minskade med en procentenhet i denna målgrupp och kostnaden blev då 7 miljoner kronor.

Oavsett om man ersätter de sjukskrivna med vikarier eller inte så är värdet på den arbetskraft som arbetar istället för är sjukskrivning 7 miljoner kronor.

Eftersom kommunen själva bekostar sjuklön enbart dag 2–14 och långtidssjukskrivningen (frånvaro mer än 60 dagar) i Partille totalt motsvarar cirka 45 procent räknade vi med att kommunens kostnadsbesparing är ungefär hälften, det vill säga 3,5 miljoner kronor.”

Spesialutgave: AFI 60 år

Arbeidsforskningsinstituttet i Oslo fyller i år 60 år. Det ble feiret med en konferanse som presenterte noen av de prosjekter som AFI arbeider med. Sykefravær er et hett tema i Norge og hvordan fungerer egentlig hjemmekontorene? Arbeidsliv i Norden var på plass når statssekretær Per Olav Skurdal Hopsø åpnet konferansen og har også intervjuet instituttets direktør Elisabeth Nørgaard.

TEMA
15.11.2024
TEXT: BJÖRN LINDAHL, FOTO: ILJA HENDEL

Elisabeth Nørgaard: AFI-direktør på jakt etter forskning med gjennomslag

- Det er ikke alltid ferskvare som gir mest impact innenfor forskningen, sier Elisabeth Nørgaard, direktør for Arbeidsforskningsinstituttet på OsloMet.

PORTRETT
14.11.2024
TEXT: BJÖRN LINDAHL, FOTO: ILJA HENDEL

Vi er midt i en diskusjon om hvordan forskningen på arbeidslivet har endret seg gjennom årene og hvordan den vil se ut i fremtiden. Et naturlig tema med tanke på at AFI i år fyller 60 år.

Jubileer egner seg til å reflektere over det som har skjedd, men de er også et slags speilbilde i tiden. Når det har gått 60 år, vet man også hvor lang den perioden er i fremtiden. For oss som ble født på 50-tallet virket den andre verdenskrig som noe som skjedde for veldig lenge siden. Da jeg var ti år var det 20 år siden krigen. Dobbelt så lenge som jeg hadde levd.

For AFIs første leder, Einar Thorsrud, som var 17 år når Norge ble invadert 1940, var krigen noe som påvirket ham dypt. Han ble rekruttert inn i motstandsbevegelsen av en lærer på Lillehammer.

AFI feiret sin 60-årsdag den 7 november i år med en halvdagskonferanse på Sentralen i Oslo.

Noen dager etter vårt intervju med Elisabeth Nørgaard hilser hun velkommen på Sentralen i Oslo til feiringen av 60-årsdagen, og åpner med å fortelle om AFIs første år:

- Thorsrud har sagt at det å jobbe med illegalt arbeid under krigen ga ham erfaring med hvor mye små, selvstyrte grupper kan oppnå når de kjemper mot et felles mål. Og da kan man tenke litt på hvordan det er å være leder på AFI!

Da AFI ble opprettet 1964, med tre ansatte, var det med navnet Arbeidspsykologisk institutt. De som arbeidet sammen med Thorsrud beskriver ham som en karismatisk person.

Han ble sentral i de såkalte samarbeidsforsøkene på 60-tallet. De to hovedorganisasjonene i arbeidslivet, LO og NHO (den gang kalt NAF), gikk sammen om å diskutere om demokratisering av arbeidslivet kunne bidra til å minske fremmedgjøring, få økt engasjement og dermed økt produktivitet.

Forskerne som arbeidet på Arbeidspsykologisk institutt utviklet det som ble kalt for aksjonsforskning. Begrepet ble tatt i bruk for å indikere en forskningsretning som ikke bare samlet kunnskaper, men som også handlet om en del av forskningsprosessen.

- Aksjonsforskningen fikk stor betydelse og mye *impact*, som det så fint heter. Et annet viktig eksempel på *impact* er bidraget til Bjørn Gustavsen, instituttets leder fra 1962 til 1983 og med tilknytning til AFI helt til sin død 2018. Han var en viktig del i etableringen av arbeidsmiljøloven i 1977, sier Elisabeth Nørgaard til de som har kommet til 60-årsmarkeringen.

- Aksjonsforskningen finnes fortsatt, men vi bruker kanskje ikke det navnet. Alle de som holder på med ungdomsmedvirkning eller andre typer medvirkningsprosesser, bruker en variant av aksjonsforskning, sier Elisabeth Nørgaard.

Men tilbake til vår samtale noen dager tidligere. Vi forstår at *impact* er noe av et yndlingsord for Elisabeth Nørgaard. Som så ofte med engelske ord er det vanskelig å finne en god oversettelse. Innvirkning eller påvirkning høres litt kjedelig ut. Det engelske uttrykket brukes også om kollisjoner. Innenfor forskningsverden handler det om resultater som virkelig påvirker samfunnsstrukturen, som omtales i media og som blir en del av diskusjonen.

Men hvorfor er det ikke alltid ferskvare som har mest impact?

- Det handler om at et resultat av en enkelt undersøkelse ikke alltid sier så mye. Om en høy prosent av de unge sier at de gruer seg til arbeidslivet gir det ikke så mye mening hvis man ikke vet hva ungdommene sagt tidligere.

Derfor er lange studier viktige og AFI har flere av disse. Mest kjent er Arbeidslivsbarometeret som hvert år stiller samme spørsmål.

- Det siste Arbeidslivsbarometeret viser en stor endring for de unge. De er bekymret for egen helse og arbeidslivet, og de ser med uro på fremtiden. Det er jo veldig viktig å se om dette kun er en dipp, og at det snur slik at de blir optimistiske og unge igjen? Og ubekymra? Eller har det skjedd noe? Hvis det er en varig endring så er det bekymringsfullt, slår Elisabeth Nørgaard fast.

Som den første av noen smakebiter av AFIs forskning som blir presentert på jubileumskonferansen, forteller Mari Amdahl Heglum om sin studie: Har det blitt vanskeligere for unge voksne å etablere seg i arbeidslivet? Hun har sett på årskullene som er født 1971 – 1987.

- Det blir ikke flere utenfor. Et mindretall er langvarig utenfor. Debatt på feil premisser gir feil løsninger, konkluderer hun. (Les mer om rapporten her).

Derfor må forskningen også tenke på lang sikt, å sørge for at de svarene man får i store spørreundersøkelser blir ivaretatt slik at man klarer å vise en utvikling.

- Men selvfølgelig må man også ta opp nye spørsmål, og ha roterende temaer, det er også viktig, sier Elisabeth Nørgaard.

Selv har hun en bakgrunn i SSB, der hun jobbet i 25 år. Hun har alltid vært opptatt av statistikk.

- Jeg har laget statistikk på utenriksregnskap og nasjonalregnskap og sykehus, på kommuner, på fastleger, på Longyearbyen på Svalbard og alle mulige ulike typer av grupper. Jeg har alltid fremsnakket betydningen av statistikk og tenker at det fortsatt er viktig.

- Det er viktig for demokratiet, rett og slett. Jeg synes SSB har et viktig samfunnsoppdrag.

Det har skjedd mye innenfor teknikken å produsere statistikk. Svenske Facit var en gang verdensledende på regnemaskiner, men det var før digitaliseringen. En gammel regnemaskin står fortsatt i bokhyllen på Elisabeth Nørgaards kontor.

Hva var det som fikk deg å søke jobben som direktør for AFI?

- Etter å ha hatt mange jobber og posisjoner i SSB, så var jeg rett og slett bare klar for noe nytt. Jeg hadde blitt 50 år og så kom denne muligheten. Jeg husker veldig godt det første intervjuet jeg var på og da tenkte jeg: Denne jobben har jeg lyst på. Dette høres spennende ut. Jeg følte liksom at det stemte.

- Så da Kåre Hagen (senterleder ved Senter for velferds- og arbeidslivsforskning ved Oslomet) ringte og ga meg tilbudet, ble jeg skikkelig glad. Det var nok noe som stemte med meg og AFI.

Da du kom til AFI, var det som du trodde det skulle være eller var det totalt annerledes?

- Det var både som jeg trodde det skulle være og en del ting som var helt annerledes. Jeg syns at jeg hadde vært der i kort tid da koronaen kom. Den gjorde mye med det som jeg skulle jobbe med. Alt som måtte prioriteres, all den der kriseberedskapen og planleggingen og hjemmekontor. Alt det der tok utrolig mye tid.

Men pandemien brakte også med seg nye forskningstemaer og for en AFI-forsker, samfunnsgeografen Svenn-Erik Mamelund, ble det en skjellsettende tid. I 20 år hadde han studert Spanskesyken. Nå slo en lignende pandemi til og Mamelund ble raskt AFIs mest intervjuede forsker.

Hvordan klarte han å få sin forskning finansiert?

- Den lå jo veldig rett i tiden, men det kunne ingen vite. Men en pandemi ble sett på som en samfunnstrussel allerede før koronaen. Det ble snakket om som en av de ting som ville treffe samfunnet, sier Elisabeth Nørgaard.

Andre ting i pandemiens spor var en rask digitalisering av møter på ulike plattformer og hvordan hjemmekontorene fungerte. På jubileumskonferansen er Elisabeth sporty og stiller opp i en video der hun viser sitt eget hjemmekontor, et lite skrivebord på gjesteværelset.

- Når et av barna sover over har jeg ikke noe hjemmekontor, sier hun.

Men muligheten å arbeide hjemme gjør det også mulig å gå en ekstra tur med hunden. Siri Yde Aksnes og Cathrine Egeland følger opp videoen med Elisabeth og presenterer tall og intervjusvar fra sine studier. Som alltid er det flere sider av saken: Noen elsker hjemmekontoret på grunn av den selvstendighet det gir, andre hater det.

Balansen mellom jobbet og privatlivet er et tema som AFI begynte å forske på tidlig, men som stadig er like aktuelt. 88 prosent av de ansatte i kunnskapsyrker synes sjekking av jobb-e-post «ikke er ekte jobbing». Tilkoblet jobben 24/7 – er det på tide å logge av? spør Wendy Nilsen under et innlegg på jubileumskonferansen.

I en annen studie AFI har gjort viser det seg overraskende nok at tolvtimersvakter innenfor helsevesenet har mange fordeler.

- Langvakter gjør at de ansatte kan skyve på arbeidsoppgaver, uten at det går ut over andre ansatte. De kan for eksempel vaske en pasient når hen er mer medgjørlig, og det blir ingen uro ved vaktskifte. Demente blir ofte urolige da det skjer og det kan ta to timer før de roer seg. Det finnes tall som viser at inntaket av valium minker med 95 prosent på noen avdelinger, når langvakter innføres, forteller Vilde Hoff Bernstrøm og Andreas Lillebråten.

Men hvor mye forandres egentlig arbeidslivet? Når vi sammen med fotografen Ilja Hendel går ut for at ta bilder på OsloMets campus er det åpenbart at det ikke lenger er en kostnad å ta mange bilder.

Da jeg som journalistpraktikant jobbet med fotografer fortalte de meg at de før i tiden kun tok et par, tre eksponeringer på et oppdrag for å spare film. Når de var tilbake i mørkerommet, dro de ut filmen og fremkalte bare de bildene, og lot resten av rullen være i kameraet.

- Faren min pleide alltid å si «fem kroner» når han tok et bilde av familien da vi var barn og dro på campingferie, forteller Elisabeth Nørgaard.

Ilja skyter inn – som en del av debatten om hvordan jobb og privatliv blandes sammen – at han prøver å begrense seg på ferier.

- Jeg har laget min egen regel om at jeg bare skal ta to bilder av hvert motiv da, sier han.

Small talken når vi går rundt for å finne en god location for fotoshooten på OsloMets campus handler ikke bare om at språket endrer seg.

Fotografen ber Elisabeth å sette seg på en rund, gulmalt benk. OsloMets farge er gult, en type gulfarge vi forbinder med taxibilene i New York. Universitetet markedsfører seg som "storbyuniversitetet". Kanskje det er en sammenheng der?

Vi påpeker at det ikke finnes noen skilt på utsiden av Stensberggata 26. Derimot finnes det en stor gul skilt med OsloMets logo.

Hvordan er egentlig forholdet til OsloMet?

Elisabeth Nørgaard forteller på jubileumskonferansen at det ikke bare har vært fryd og gammen for AFI.

- Etter nesten 25 år som partnere, i 1987, ble Arbeidspsykologisk institutt delt i to, en skilsmisse der vi skiftet navn til Arbeidsforskningsinstituttet og den andre delen ble til det som i dag er Statens arbeidsmiljøinstitutt, Stami.

- AFI har blitt evaluert flere ganger, og i 1992 kom det en som var tøff. Den slo hardt ned på aksjonsforskningen og at den manglet dokumentasjon og publisering. Også AFIs tilnærming, å utvikle prosjekter sammen med dem det angår, ble kritisert.

- Det ble tøffe tider, med redusert basisbevilling og behov av omstilling i form av økt markedsorientering. Akkvisisjon, oppfølgning av prosjekter, kvalitetssikring, publisering og rekrutering, det var viktig da og nå.

- Og så spoler vi fram til 2005, Arild Steen blir direktør på AFI og det var på nytt krevende tider.

Arild Steen var blant de inviterte til AFIs 60-årskonferansen. Han var direktør 2005 til april 2018, da Elisabeth Nørgaard tok over.

Det ble tydelig at AFI trengte en større familie. Prosjektene som ble utlyst ble større, kravene til akademisering stadig strengere. I 2014 flyttet AFI inn i forløperen til OsloMet, Høyskolen i Oslo og Akershus, sammen med forskningsinstituttet NOVA.

- Å flytte i kollektiv i en alder av 50 var kult og lurt. Og så ble gjengen utvidet med NIBR og SIFO i 2016. Som samboere flest så krangler vi; vi diskuterer om orden, penger, hvor vi vil, men stort sett, og i hovedsak, så er det utrolig flott å være en del av det som er Norges største samfunnsvitenskapelige oppdragsforskningsmiljø, og ikke minst, det som er Norges tredje største universitet, OsloMet, sier Elisabeth Nørgaard.

På mitt spørsmål, noen dager tidligere reflektere hun om den reisen AFI gjort fra et institutt hvor oppdragsfinansiering var ett fremmedord, til i dag, hvor all forskning er finansiert eksternt.

- Alle partnerskap har utfordringer, men AFI har vært vant til å jobbe gjennom nettverk og samarbeid, vant å skaffe oppdrag, vant å være fleksible. Jeg tror absolutt at det har vært positivt for AFI å være en del av et universitet. Og så tror jeg at det er positivt for universitetet å ha en gjeng med oppdragsforskere. Ikke bare AFI, men fra alle fire instituttene.

På jubileumskonferansen avslutter hun:

- Instituttet og forskningen har utviklet seg teoretisk, metodisk og praktisk gjennom disse årene. Forskningen vår skal være relevant, ha høy akademisk kvalitet og bidra til praksis og politikkutforming. Og det får vi til. Å ha et tydelig mål og å utvikle prosjekter sammen med dem det angår har blitt moderne igjen, så det går i bølger.

Det blir forhåpentligvis flere forskningsprosjekter med en virkelig *impact*, også de neste 60 årene.